

TENDENCIES OF COMPARATIVE LITERATURE

İbrahim ALŞİBLİ¹

Dr, Gaziantep İslam Bilim ve Teknoloji University, Türkiye

Abstract

The beginnings of comparative literature can be traced back to the mid-nineteenth century, coinciding with the rise of national movements that sought their uniqueness in various fields, especially literature. Comparative literature became a critical field, particularly with the emergence of the French school in the 1930s. Due to the diversity of critical approaches, such as structuralism, symbolism, and deconstruction, comparative literature faced various methodological challenges.

Comparative literature initially adhered to methodological rules associated with the French school, later adopting principles from the German school, and eventually integrating with the American school. However, the field of comparative literature faced methodological issues from its inception, such as the problem of influence and intertextuality within the French school. The American school attempted to address this problem by exploring the similarities between different literatures, yet methodological issues continued to persist in the field of comparative literature.

This article aims to present the key trends in comparative literature and elucidate the ideas associated with each trend. It also highlights newer trends, such as narratology, the theory of contrast, and the theory of parallelism.

Key words: Comparative Literature, Imagologie, Contrast, Parallelism, Translation.

 <http://dx.doi.org/10.47832/2757-5403.22.21>

¹ ibrahim.alsibli@gibtu.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0002-3869-5122>

KARŞILAŞTIRMALI EDEBİYATIN YÖNELİMLERİ

İbrahim ALŞİBLİ

Özet:

Karşılaştırmalı edebiyatın başlangıcını on dokuzuncu yüzyılın ortalarına kadar takip etmek mümkündür; bu dönem, başta edebiyat olmak üzere çeşitli alanlarda kendi benzersizliğini arayan ulusal hareketlerin yükselişine denk gelir. Karşılaştırmalı edebiyat, özellikle 1930'larda Fransız ekolünün ortaya çıkmasıyla birlikte kritik bir alan haline geldi. Yapısalcılık, sembolizm ve yapısöküm gibi eleştirel yaklaşımların çeşitliliği nedeniyle karşılaştırmalı edebiyat çeşitli metodolojik zorluklarla karşı karşıya kaldı.

Karşılaştırmalı edebiyat başlangıçta Fransız ekolü ile ilişkili metodolojik kurallara bağlı kaldı, daha sonra Alman ekolünün ilkelerini benimsedi ve sonunda Amerikan ekolü ile bütünleşti. Ancak karşılaştırmalı edebiyat alanı, başlangıcından itibaren Fransız ekolü içindeki etki ve metinlerarasılık sorunu gibi metodolojik sorunlarla karşı karşıya kaldı. Amerikan ekolü, farklı edebiyatlar arasındaki benzerlikleri araştırarak bu sorunu çözmeye çalıştı, ancak karşılaştırmalı edebiyat alanında metodolojik sorunlar devam etti.

Bu makale, karşılaştırmalı edebiyattaki temel eğilimleri sunmayı ve her bir eğilimle ilişkili fikirleri açıklamayı amaçlamaktadır. Aynı zamanda anlatı bilimi, zıtlık teorisi ve paralellik teorisi gibi daha yeni trendleri de vurguluyor.

Anahtar Kelimeler: Karşılaştırmalı edebiyat, imagologie, karşıtlık, paralellik, çeviri.

GİRİŞ

Karşılaştırmalı edebiyat, karşılıklı edebi etkileri göstermek amacıyla farklı edebiyatların incelenmesi ve bunların karşılaştırılması olarak tanımlanmaktadır. Bu konu karşılaştırmalı edebiyatın en önemli ekollerini ve özellikle son dönemde ortaya çıkan yeni Yönelimleri tanıtmak amacıyla seçilmiştir. Bu çalışma, karşılaştırmalı edebiyat ekollerinin dayandığı en önemli metodolojik temelleri vurgulamayı amaçlamaktadır. Bu çalışmanın sorunu, karşılaştırmalı edebiyattaki en öne çıkan eğilimleri araştırması ve dünyadaki en son teorilere odaklanmaktır ve Karşılaştırmalı edebiyatta Fransız ve Amerikan ekollerini diğer ekollere göre daha fazla yaygınlaştıran faktörler.

Karşılaştırmalı edebiyat terimini 1827 yılından beri Fransızlar kullanılmış ve Villemain ve Brunetière tarafından yayılmıştır. Bu kavram, konusunu belirlemeksizin karşılaştırmaya odaklanılmasıyla ilgili temel bir sorunla ilişkilendirilmiştir. Karşılaştırmamanın amacı yalnızca iki edebiyat veya yazar arasındaki benzerlik ve farklılıkları araştırmak değildir, bu yüzden Van Tieghem şundan korkuyordu “karşılaştırmadan kastedilenin, bilgi edinme sevgisini tatmin etmek ve sanatsal bir arzuyu gerçekleştirmekten veya sınıflandırmakla sonlanan tercihi bir yargıda bulunmaktan başka bir amaç değil, benzerlikleri ve farklılıkları ortaya

çıkarmak için benzer kitapları, örnekleri ve çeşitli edebiyatlardan sayfaları dizmek olduğu düşünülebilir. Bu tür bir karşılaştırmanın çok göz alıcı ve çok faydalı bir çalışma olduğu, zevki geliştirmeye ve düşünmeyi teşvik etmeye yardımcı olduğu inkâr edilemez, ancak tarihsel bir değeri yoktur ve edebiyat tarihini bir adım ileri götürmez. Oysa gerçek karşılaştırmalı edebiyat, her tarih bilimi gibi, onun her birini anlaması ve yorumlamasının artması için farklı kökenlerden gelen olabildiğince çok fazla olayları kapsamaya çalışır.”(Tieghem, 2017 :20) Tieghem’in sözleri iki dil veya iki edebiyatçının birbirleriyle karşılaştırılmalarının önemini reddetmez. Zira her karşılaştırma konu, fikir veya edebi biçim bakımından benzerlikler/farklılıklar içerir.

Ancak Henry Remak, karşılaştırmalı edebiyatın kendi kuralları ve ilkeleri olan bağımsız bir konu olmadığını, aksine insanın yaratıcılık alanlarını birbirine bağlayan yardımcı bir bilim olduğunu ileri sürmüştür. (Fletcher, 1983, 61). Dolayısıyla, Amerikan ekolünün eleştirmenlerine göre karşılaştırmalı edebiyat, herhangi bir edebiyat olgusunu birden fazla edebiyatın bakış açısından incelemekle ilgilenir.

Karşılaştırmalı edebiyat -gördüğümüz gibi- her bir edebiyatın kültürel özelliklerini ortaya çıkarmak için iki veya daha fazla edebiyat arasındaki edebi olguların incelenmesi ve çoklu edebiyatlar arasındaki münazara ve fikir alışverişinin yönlerini takip ederek çeşitli edebi biçimlerde ifade estetiğinin araştırılmasıdır.

1.Fransız Ekolü

Karşılaştırmalı edebiyat, kuruluşunu bir yandan küresel fikirlere, diğer yandan bilimlerin gelişimine borçludur. Ancak karşılaştırmalı edebiyat hareketine bilim ile ideoloji arasında gidip gelen bir yol üzerinden bakılmalıdır. Yunanlıların ve Romalıların klasik mirası Rönesans’ın kaynağıydı ve bu yönelimde iki adım ortaya çıkmıştır:

Orijinal metinlere dönüş

Yunan ve Roma edebiyatına öykünme ve onların iyi metinlerini taklit etme çağrısı

Fransız karşılaştırmalı edebiyat düzeyinde şahsiyetler, eleştirmenler ve düşünürler de ortaya çıkmıştır ki onlar arasında şunlar yer almaktadır:

Madame de Staël 1766/1817 yaratıcılık ve eleştiri alanında üretimleri oldukça fazlaydı. *Toplumsal kurumlarla bağlantısı içinde edebiyat* adlı kitabında her çağda ve her millette toplumsal kurumlar ile edebiyat arasındaki yakın ilişkiyi kanıtlamak istiyordu. Örneklerini birçok yabancı edebiyattan alarak, analiz eder ve yorumlardı (Bacü, 1987).

19. yüzyıl, geniş siyasi, bilimsel ve edebi ilişkilerin önünü açmaya başlayan bilimsel ve toplumsal ilerlemeyle önceki yüzyıllardan farklılık göstermektedir. Bu durum genel olarak edebiyat çalışmaları, özel olarak ise karşılaştırmalı edebiyat çalışmalar müfredatı üzerinde belirgin etkiler bırakmıştır. Böylece Pozitivizm ve varlıkların nedensel açıklamasına olan inanç meydana çıktığı gibi Darwin’in 1809/1882 evrim teorisi de ortaya çıkmıştır. Pozitivizm, edebiyatta karşılaştırmayı yönlendirmeye ve edebiyatların birbirleriyle bulunduğu noktalarını keşfetme konusunda yolunu sınırlamaya yol açmıştır.

Jean-Jacques Ampère: Edebiyat biliminin felsefeye ait olduğu kadar tarihe de ait olduğuna işaret etmiş olduğundan karşılaştırmalı edebiyat bilimi ilk kez 19. yüzyılda Fransa'da onun tarafından doğmuştur. Zira öncelik tarihe verilmeli ve tarihten edebiyat ve sanat felsefesi ortaya çıkmalıdır.

Villemain: 18. yüzyıl edebiyatı üzerine karşılaştırmalı edebiyat alanındaki ilk sistematik kitabı kaleme alıp onda Fransa, İngiltere ve Almanya'da 19. yüzyıl edebiyatını incelemiştir. Karşılaştırmayı edebi metinleri karşılaştırmaktan başka bir şey olarak anlamıştır. Daha doğrusu, her milletin elde ettiği zihinsel katkılarla ve insanlığın ilerlemesi alanında ona atfedilebilecek başarılarla ilgilenmiştir.

Sainte Beuve: Çalışmaları Fransız ve diğer Avrupa edebiyatlarına odaklanmıştır. O, edebi yetenekleri ailelere göre sınıflandırır. Bu durum edebiyat tarihçilerinin yazarın kültürünün oluşumuna giren yabancı unsurları diğer dünya edebiyatlarında aramaya yönelmelerinin bir nedeniydi. Nitekim aile sistemi içinde şu veya bu kitap, çeşitli edebiyatlarda belirli bir küresel entelektüel aileye ait olabilir. Farklı edebiyatlar arasındaki karşılıklı etkileme ve etkilenmeyi incelemekle ilgilenen karşılaştırmalı edebiyatın amacı da budur (Gullien, 1993: 47-48).

Philarète Chasles: Edebiyat tarihinin felsefe veya siyaset tarihinden ayrılmaması çağrısında bulundu. İlişkilerin ve etkilerin alışverişini, farklı bir kültüre ait bir yazarın izini sürmenin mümkün olduğunu vurguladı ve basmakalıpların tarihsel gerçeklikten kaynaklanabileceğini açıkladı.

Taine: Fikirlerin kökenlerini araştırarak karşılaştırmalı çalışmalara geniş bir kapı açtı ve İngiliz edebiyatı ile Fransız edebiyatını çeşitli olgular üzerinden incelerken bu bilimsel yaklaşımı izledi. Taine'nin teorisi edebiyat ve sanatın doğasını belirleyen şu üç genel prensibe dayanmaktadır: cinsiyet, çevre ve çağdır (Aydın, 1999: 111). Edebi üretimi, unsurları ortaya çıkarılabilecek, analiz edilebilecek ve iyi bir metotla değerlendirilebilecek kapsamlı bir bileşim olarak görmektedir.

Joseph Texte: Ulusal edebiyatların yerel özelliklerini bırakıp Avrupa edebiyatına dönüşeceğini, karşılaştırmalı edebiyatın da bu hedefe ulaşmada yardımcı rol oynayacağını kabul etmektedir.

Fernand Baldensperger: Karşılaştırmalı edebiyat kürsüsünde Textet'in yerini aldı ve teorileri, Van Tieghem'in 1931 yılında ortaya çıkışına kadar Fransız karşılaştırmalı ekolün yönelimini temsil etti.

Brunetière'in evrim teorisini analiz ederek itiraflarını evrimde teleoloji ilkesine dayandırmış ve edebi türlerle bir çeşit determinizm dayatmıştır. Taine'in karşılaştırmalı edebiyat üzerindeki etkisinin zararlı ve tehlikeli olduğunu görüyor, çünkü sadece iklim faktörlerini vurgulamak diğerlerini azaltmaya yol açar. O, konuların tarihini, dengelemelerini ve kaynak araştırmalarını karşılaştırmalı edebiyat alanlarının dışında bırakır (Aytaç, 2013: 85).

Van Tieghem: Karşılaştırmalı edebiyatın sistematik ve düzenli bir şekilde kapsamlı bir çalışmasını ortaya koyan ilk kişidir. Genel edebiyattan bahseder. Bundan amacı da

karşılaştırmalı edebiyatın bu dalına ilişkin bilgi ve anlayışı artırmaktır. Bu konuda sadelik ve netliğe bağlı kalmaya çalışmıştır. Ayrıca karşılaştırmalı edebiyatın parlak bir geçmişe sahip bir Fransız bilimi olduğuna da işaret etmiştir. Ancak pek çok entelektüelin onu yanlış anlamaya devam etmesi, onu okul ve üniversite öğrencileri ile edebiyatı seven diğer insanlar arasında karşılaştırmalı edebiyata özen göstermeye yöneltmişti (Tieghem, 2017: 87-90).

Yabancı edebiyatların kendi ülkesinin edebiyatı üzerindeki etkisini göstermiştir. Yönelimler farklı edebiyatlar arasındaki etkileme ve etkilenme ilişkilerine yöneliktir. Karşılaştırmalı edebiyat teriminin anlamını belirleyen de buydu (Sakallı, 2006: 33). Anlayışı ve yorumu artırmak amacıyla, farklı kökenlerden gelen olaylara çok sayıda yer vererek, incelenen edebi eserin estetik yönüne önem verdiğini ve dikkatini iki farklı edebiyata ait olan karşılaştırmaların iki tarafı arasındaki etkileme veya etkilenme noktalarına odakladığını görüyoruz.

Ona göre karşılaştırmalı edebiyatın konusu, edebiyatlar arasındaki tarihsel ilişkilerden kaynaklanan buluşma noktalarıdır ki bu, özel edebiyat tarihlerinin zorunlu tamamlayıcısıdır.

Tieghem, genel edebiyat ile karşılaştırmalı edebiyat arasında ayırım yaparak karşılaştırmalı edebiyatı, iki edebiyat arasındaki ikili ilişkilerin incelenmesiyle tahsis ederken genel edebiyatı, birden fazla edebiyatlar arasındaki ortak olayları incelemek için özel kılmıştır.

René Étiemble: Paris'teki karşılaştırmalı ekolün koymuş olduğu katı kurallara ve dar sınırlara isyan etti. Karşılaştırmalı çalışmaların Avrupa'nın ötesine özellikle de Uzak Doğu'ya geçmesi çağrısında bulundu.

Tarihsel bakış açısı üzerinden edebiyat çalışma yapanlarına göre edebi eserler tarihsel bir kalıp içinde düzenli eserler biçiminde gelmiştir. Bu nedenle, Fransız ekolünün eleştirmenleri, edebi eseri çevreleyen tüm zaman ve mekân koşullarını tarihin köşelerinde araştırmak ve keşfetmek amacıyla tarih sözlerini, felsefesini ve yöntemlerini edebiyat çalışmalarında uygulamaya çalıştılar (Roland, 2017: 47).

2.Almanya'daki Karşılaştırmalı Edebiyat:

Karşılaştırmalı edebiyat Fransa'dan Almanya'ya doğru yol aldı. Zira Karşılaştırmalı edebiyat eleştirel olmaktan çok tarihsel olarak başladı. Caspar Daniel bunun gerçek kurucusu olarak kabul edilir ve onu dünya edebiyatı **tarihi** adı altına dahil etmiştir. Almanlar onun yönetimi altında kendilerini karşılaştırmalı edebiyat çalışmalarına adanmışlardır. Karşılaştırmalı edebiyat, Fransız ekolünün etkisiyle Almanya'da başlamıştır. Almanya'da karşılaştırmalı edebiyatın kurucusu olarak kabul edilen Caspar Daniel, bunu dünya edebiyat tarihi adı altında ele almıştır. Alman ekolünün en önemli şahsiyetleri arasında şunlar yer almaktadır:

Eric Schmidt 1880 yılında Alman edebiyatını ulusalcı bir bakış açısıyla incelemiştir.

Huet Maurice Carrier: Estetik kurallarına ve edebiyatın karşılaştırmalı tarihine dayalı bir şiir sanatı çağrısında bulundu ve Hintlilerin, Perslerin, Yunanlıların ve Romalıların halk destanlarının karşılaştırmalı bir çalışmasını sundu.

Max Koch: Modern edebiyatın tarihsel gelişim çerçevesinde incelenmesi çağrısında bulundu ve edebiyatların birbirlerine olan etkilerine dikkat çekti.

Ernst Elster: Dünya edebiyatı ile edebi karşılaştırma arasındaki ilişkiyi analiz etmek için büyük çaba harcadı. Zira o, karşılaştırmalı edebiyat tarihi kavramının ulusal edebiyat alanında da kullanılabileceğini kabul eder. Bu nedenle, dünya edebiyatı tarihinin daha kapsamlı ve ilgi çekici hale getirmesi için karşılaştırmalı dil araştırmalarında karşılaştırma terimini kullanmaya başlamıştır (Abbūd, 1995: 28).

Eduard Von Jean: Fransız karşılaştırmalı edebiyat kavramına uymuş, ancak daha sonra Alman düşüncesinin temel özelliklerine geçmek için konunun genel edebiyata daha yakın bir yön alması için genişletilmesi çağrısını benimsemiştir.

Petersen: Düşünce tarihi, ulusal edebiyat tarihi ve genel edebiyat olarak kabul edilen konuların bölünmesi çağrısında bulundu. Bununla birlikte herhangi bir ulusal edebiyata filologların ilgi alanı olabilecek, ortak mülkiyet olan ara küresel bölgelerin varlığını ima etti.

3. İngiltere'deki Karşılaştırmalı Edebiyat:

İngiliz yazar Matthew Arnold, karşılaştırmalı edebiyat terimini İngiltere'ye ithal ederek edebiyatın kısıtlama olmaksızın incelenmesi çağrısında bulundu. Karşılaştırmalı edebiyat daha sonra 1886 yılında *Karşılaştırmalı edebiyat* kitabını yazan Posnett'in sayesinde gelişti. Bu kitap karşılaştırma alanında ilk sistematik girişimdi. Zira yazar, karşılaştırmalı edebiyatın, kabilenin estetik yaşamıyla başlayan ve bireyin istikrarlı yaşamıyla biten toplumsal gelişimi ve aşamalarını gözlemlemeye dayandığını kabul etmektedir. İngiltere'de karşılaştırmalı edebiyatın en önemli şahsiyetlerinden bazıları:

Wrenn, temel farklılıkların insanların düşünme biçiminde olduğunu kabul etmiştir. Dolayısıyla söz konusu insanların düşünme biçimi oldukça dar sınırlar dayatmış olmalıdır. Daha sonra karşılaştırmalı bilim adamlarının araştırması gereken şeyin, ister ortaçağ dilleri ister modern çağ dilleri olsun, Avrupa dilleri olduğunu tartışmıştır. İngiliz karşılaştırmalı edebiyatının belki de en önemli katkısı metinleri ortaya koyma ve karşılaştırma düşüncesi idi.

Wellek: Karşılaştırmalı edebiyatta tarihin eksensel bir öneme sahip olduğunu, ancak bu tarihin onun başka bir dalı değil, kültür tarihi olması gerektiğini kabul etmiştir. Çünkü ona göre karşılaştırma, sanat eserlerini analiz etmenin en yararlı yoludur.

Hutcheson Macaulay: Antik dünyadaki karşılaştırmalı edebiyat ile yeni dünyadaki karşılaştırmalı edebiyat arasında ayırım yapmıştır. İlkinde kaynaklara, belgelere ve kökenlerin izini sürmeye ve ulusal bilinç için kültürel temeller oluşturmaya yönelik ilgiye vurgu yapılmıştır. İkincisine gelince, onun bilim adamları misyonlarının ulusal sınırları aştığını kabul etmişlerdir.

Böylece, İngiltere’de karşılaştırmalı edebiyatı diğerlerinden ayıran en önemli özellik, dar bir ulusal bakış açısının olmaması ve insan yaratıcılığının büyüklüğüne ve onun gelişme yeteneğine dair idealist bir inancın bulunmasıydı (Bassett, 1988).

4. İtalya’daki Karşılaştırmalı Edebiyat:

İtalya’daki edebiyat hocaların çoğu, ulusal edebiyatlar üzerine yaptıkları çalışmalarında ve İtalyan edebiyatı ile zaman ve mekân bakımından ona komşu olan edebiyatlar arasındaki ortak bağların izini sürerken karşılaştırmalı yaklaşımı izlemektedir. Eğer Almanlar Goethe’yi Almanya’daki genel edebiyatın ruhani babası olarak kabul ederlerse, Mazzini de onun İtalya’daki muadilidir.

Mazzini: Avrupa’yı tek bir ortak hedefe götürecek arzu, ihtiyaç ve düşünce birliği çağrısında bulunduğu gibi ideal bir romantizmi de beraberinde getiren ulusalcı bir bakış açısıyla Avrupa edebiyatının oluşturulması çağrısında bulundu. Görüşlerinde eleştirinin amacının geleceğin sanatını hazırlamak, onu yeni ve kolektif bir sanat haline getirmek olduğu sonucuna vardı. Önemi, 19. yüzyılda İtalya’nın en büyük eleştirmenlerinin ortaya çıkmasına zemin hazırlamış olmasıdır ki söz konusu eleştirmenler arasında şunlar vardır:

Francesco de Sanctis: Karşılaştırmaların yalnızca ulusal edebiyat kapsamında olduğu, örneğin Dante ile Boccaccio arasında olduğu kanaatinde idi. Çünkü işaretler ve semboller ancak bu şekilde birleştirilebilir. Bununla birlikte konu kapsamında karşılaştırma yapmayı, ulusal edebiyatla ya da dünya edebiyatıyla ilgili olan motif ve özellikleri araştırmayı reddeder.

Croce: Edebiyat sanatının sorunlarını çözmek için karşılaştırmalı edebiyata hiçbir şekilde başvurulmayacağını, söz konusu karşılaştırmaların basit bir tarihsel araştırma yöntemi olduğunu ve yeni bulguları geleneksel çerçevelere yerleştirmesi gerektiğini vurguladı. Ayrıca karşılaştırmalı edebiyata açık bir şekilde şiddetle karşı çıkarak onu edebi metinlerin anlaşılmasına yardımcı olmadığı kadar onların anlaşılmasını ve takdir edilmesini engellemekle ve karşılaştırmalı edebiyatın yaptığı her şeyin, edebi eserin nihai imajını sarmak ve eserin okuyucular arasında iyi bir itibar kazanıp kazanmadığına, başka dillere tercüme edilip edilmediğine ve ne kadar başardığı veya başarmadığına karar vermekle suçladı (Allüş, 1987).

5. Rusya’daki Karşılaştırmalı Edebiyat:

Ruslar ulusal edebiyatlar arasındaki benzerlik ve farklılıkları iki faktöre bağlamışlardır: Birincisi ekonomik ve sosyal gerçeklikle alakalı, ikincisi ise farklı toplumların ulusal yapısıyla ilgilidir. Rus araştırmacıların karşılaştırmalı edebiyat biliminin zaman ve mekân bakımından sınırlarının somut bir şekilde genişletilmesini önerdiğini belirtmeliyiz. Bu, ulusal edebiyatın ötesine geçerek uluslararası ilişkileri araştırmayı talep etmek anlamına gelir. Rusya’da karşılaştırmalı edebiyat alanındaki modern çalışmalar,

edebiyat olguları arasındaki benzerlikler ve farklılıkların bağının kurulmasına ve bunların tarih açısından yorumlanmasına dayanmaktadır. Rus ekolünün en önemli şahsiyetleri arasında şunlar yer almaktadır:

Nieoupakoieva: Amerikalı karşılaştırmacıların edebi olguların eleştirel araştırılması gerekliliği yönündeki çağrısını reddeden ve bu çağrıda metnin ideolojik yönüne yönelik bir haksızlık gören bir Rus araştırmacıdır.

Veselovsky: En önemli Rus teorisyenlerinden biri olup Alman filozof **Benfey**'in ödünçleme teorisinden etkilenmiştir. Ancak onun ödünçleme teorisi başka bir şekil aldı. Zira o, iki düzyazı eser arasındaki benzerliğin, aralarındaki etkileme ve etkilenme sürecini ispat eden zorunlu tarihsel nedenlerin varlığına kanıt teşkil etmediğini kabul etmiştir.

Zhirmunsky: Rus ekolünün temellerini bilimsel bir şekilde atmayı başaran en seçkin kişilerden biridir. Karşılaştırmacıların edebiyatlar arasındaki karşılıklı ve benzer ilişkileri araştırması ve doğrudan etki ilişkileri için kısır bir arayışın peşinden koşmaması gerektiği çağrısında bulundu. Çünkü ona göre karşılaştırmalı edebiyat, belirli bir dönemde insan toplumunun gelişim iklimine uygun olan edebi olguların ortaya çıkması konusunu belirleyen özel değil genel yasaların çıkarılması için bir araç haline gelmelidir. Görüşlerini kitaplarında ve makalelerinde, özellikle de *Karşılaştırmalı edebiyat bilimi - doğu ve batı* adlı kitabında desteklemeye çalıştı.

6. Doğu Avrupa'da Karşılaştırmalı Edebiyat:

Karşılaştırmalı edebiyat çalışmaları son otuz yılda Doğu Avrupa ülkelerinde gelişme göstermiştir. Fransız karşılaştırmalı edebiyat ekolünden etkilenen Romanyalı Dima'nın çalışmaları gibi, bu ülkelerdeki karşılaştırmacıların bakış açılarında bazı farklılıkların varlığını ortaya koyan birtakım önemli çalışma ortaya çıkmıştır. Çünkü adı geçen edebiyatçı dilsel sınırların durumuna vurgu yapmıştır. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Macaristan bu alanda Batılı ülkelere yetişmeye çalışmış ve Budapeşte, 1945-1984 yılları arasında karşılaştırmalı edebiyata yönelik bir tür ilgiye tanık olmuştur.

Polonya ise, Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra, karşılaştırmalı edebiyat teori ve uygulama üzerine çalışan bazı bilim adamları tarafından karşılaştırmalı çalışmalarda bir gelişmeye tanık oldu. Yugoslavya'nın, Helen, Latin ve Slav dünyaları ile İslam ve Hıristiyan medeniyetleri arenası arasında bir iletişim aracı olması nedeniyle benzersiz bir karaktere sahip olduğu kabul edilir.

Bulgaristan'ın ise bu alandaki rolü zayıftı. Karşılaştırmalı çalışmanın Doğu Avrupa'da gelişmesine ve birçok ismin ortaya çıkmasına rağmen batı etkilerinden kurtulamamıştır.

7. Amerikan Ekolü

Söz konusu yönelimler, geçen yüzyılın ellili yıllarından beri, yeni edebiyat araştırmacılar edebiyatın ele alınması ve incelenmesi konusunda tarihsel bakış açısından şiddetli bir kampanya başlattıklarında dilbilim dersinde tarihselden eleştirele doğru yaşanan

büyük değişimin etkisi altında edebiyat çalışmasının gelişmesiyle başladı. Böylece yeni edebiyat araştırmacılar, edebiyat çalışmasının amaçlarını şüpheyle karşılamışlar ve şu üç söze dayanarak izlenen metodolojisine karşı çıkmışlardır:

Dünyadaki ahlakın değer ve verme bakımından eşit olduğunu söyleyen ahlaki söz, insanlık tarihi süreci üzerinden kültürel ve edebi birikimi anlamayan siyasi söz ve ulusal ve dilsel sınırlardaki farklılıklara bakılmaksızın edebiyat olgusunun birliğini ileri süren eleştirel sözdür.

Bu durum, karşılaştırmalı edebiyatın, edebiyat eleştirisi ve edebiyat teorisinin merkezine yerleşinceye kadar, ulusal edebiyat ile diğer yabancı edebiyatlar arasındaki ilişkileri ele almak için, ulusal edebiyat tarihinin tamamlayıcı bir dalı olmaktan çıkması anlamına gelir. Paralelizm çalışması da Amerikan karşılaştırmalı edebiyat ekolünün meyvelerinden biridir (Bermann, 2018: 29).

René Wellek gibi Amerikan metodunun liderleri, edebiyat tarihi karşılaştırmalı olarak incelemesi ile kendisini ilişkilerin incelenmesiyle sınırlamak yerine, değerlerin incelenmesiyle ilgilenmesi gereken edebiyat karşılaştırmalı olarak incelemesi arasında ayırım yapmaktadırlar. Amerikan metodu, karşılaştırmalı edebiyatta araştırmanın kapsamının genişletilmesine ve gelen ve giden etkileri izlemek yerine metindeki edebi öğelere daha fazla önem verilmesine yardımcı olmuştur (Wellek, 2009: 162).

Edebiyat incelemesinin her biri diğerini içeren tarih, teori ve eleştiri olmak üzere üç dalı vardır. Karşılaştırmalı edebiyat, yapay sınırlardan kurtulup sadece bir edebiyat çalışması haline gelmedikçe faydalı ve verimli olamayacaktır. Karşılaştırmalı edebiyatın belirli bir edebiyatın başka bir edebiyatla veya diğer edebiyatlarla karşılaştırılması olduğunu ve edebiyatın diğer bölgelerle karşılaştırılmasının insani bir ifade olduğunu kabul eden Henry Remak'ta bu yönelimi görüyoruz. Bu durum, edebiyatı resmi çizilmiş bir tablo, bir müzik parçası, mimari bir eser veya yapılmış bir heykel gibi çeşitli insan etkinlikleriyle karşılaştırırken karşılaştırmalı edebiyat çalışmasının yeni bir boyutu olarak kabul edilir... ki bu da karşılaştırma için yeni bir bakış açısidir. Böylece hiçbir bağlantısı olmayan iki edebi eser arasındaki benzerliği göstermek için karşılaştırma yapabiliriz; bunun bir örneği Rus bir roman Bluemon ile Shakespeare'in Hamlet'i arasındaki karşılaştırmadır (Wellek, 2009).

8. Karşılaştırmalı Edebiyatın Geleceği:

Karşılaştırmalı edebiyatın doğuşundan bu yana geçen onlarca yıl, özellikle farklı yönelimlerden karşılaştırmalı edebiyat en önemli şahsiyetleri arasındaki uzun tartışmalar boyunca, kavramlarını ve metodolojik araçlarını onu bağımsız bir bilim haline getirecek şekilde pekiştirmek için yeterli değildi. Zira Fransız ekolüne yöneltelen sert eleştirinin, Amerikan ekolünün dayandığı eleştirel veya estetik akımın doğuşunda büyük etkisi oldu. Avrupa-i merkezilik aynı zamanda bazı ülkeleri ideolojik veya tarihsel olarak Amerikan veya Fransız ekollerine tabi olmayan karşılaştırmalı edebiyat üretmeye sevk etmede önemli

bir rol oynadı. Bu durum, Slav kültürü kavramlarından ve Sovyetler Birliği döneminde hüküm süren sınıf mücadelesi şekillerinden yola çıkan Slav karşılaştırmalı edebiyat ekolünün ortaya çıkmasına neden oldu. Arap ülkelerinde, Çin’de veya Güney Amerika, Afrika, Türkiye ve Doğu Asya ülkelerinde karşılaştırmalı edebiyat araştırmalarında çok sayıda ekol veya yönelimin ortaya çıkmasına rağmen, bu karşılaştırmalı edebiyat uygulamaları karşılaştırmalı edebiyatın en büyük iki ekolü olan Fransız ekolü ve Amerikan ekolüne bağlı idi.

8.1. Karşıtlık Teorisi:

Son zamanlarda, Lu Xun gibi bazı Çinli edebiyatçılar ile Avrupalı edebiyatçılar arasındaki karşılaştırmalarda olduğu gibi, bu iki ekolün fikirlerine alternatif metotlar bulma girişimleri ortaya çıkmıştır. Bazı Çinli karşılaştırmacılar, Fransız ekolünün dayandığı etkileme ve etkilenme teorisine ve Amerikan ekolünün temelini oluşturan paralel çalışmalara bir alternatif bulmaya çalıştılar. Bazı araştırmacılar benzerlik ve farklılıklara odaklanmak yerine edebiyatlar arasındaki karşıtıklara dayalı yeni bir kavram oluşturmuşlardır. Fransız ekolünün teorik temeli, edebiyatlar arasındaki etkileri tarihsel bir bakış açısına göre araştırmak iken karşıtlık kavramı, etkileme ve etkilenme veya benzerlik ve farklılık konularına odaklanmaksızın milletlerin davranışlarının özgüllüğünü göstermekle ilgilenmektedir (Stallknecht, 1971: 118).

Son yıllarda kültürlerarası kesişim, pek çok eğitim materyalinde ve karşılaştırmalı edebiyat çalışmalarında önemli bir konu haline gelmiştir. Bu, kültürler arasındaki kesişmeyi karşılaştırmalı edebiyatın temel taşı haline getirir. Kesişen kültür bazen homojen medeniyetler olarak anılırken, homojen veya heterojen kültürler arasındaki kesişen kültür anlamına gelir. Bu nedenle Cao, 1995 yılında kültürlerarası kesişimi Çin karşılaştırmalı edebiyat ekolünün temel özelliği olduğuna işaret etti: “Fransız ekolü, ülke sınırlarını aşarak farklı ülkeler arasındaki etki üzerine çalışma yapar ve Amerikan ekolü, konular arasındaki çizgiyi aşarak daha önce hiçbir bağlantısının olmadığı farklı ülkelerin edebiyatları üzerine çalışmalar yaparken, Yükselen Çin ekolünün, dünyadaki farklı kültürlerin oluşturduğu kalın bariyeri aşmanın yanı sıra, doğu kültürü ile batı kültürü arasındaki devasa duvarı aşarak, doğu ve batı edebiyatını birbirine bağlayacak ve (dünya edebiyatı) kavramını yeniden inşa edeceği kesindir. Binlerce yıl öncesine uzanan bir tarihtir.” (Cao, 2013: 9).

Karşılaştırmalı edebiyatta kullanılmaya başlanmasından bu yana “kesişen kültürler” kavramı büyük ilgi görmüştür. Ancak “kültür” kelimesinin delaleti bu kadar geniş olduğundan yanlış anlaşılmanın meydana gelmesi kaçınılmazdır. Bazı kişilerin heterojen kesişen kültürü, kesişen kültürler hakkında ortak bir araştırma olarak yorumlaması doğru değildir. Aslında “karşıtlık kültürler” hakkında araştırmak ile “kesişen kültürler” araştırmaları benzer şey değildir. Medeniyetler arasındaki kesişen kültür form arayışı, karşılaştırmalı edebiyat çalışmalarının kapsamını genişletmektedir. Bunun nedeni, karşılaştırmalı edebiyatta eski standartların ötesine geçmesi, ideolojiye ve önyargılara bağlı olmayan edebi karşılaştırmalar yaparak, farklı millet ve halk kültürleri arasındaki edebi

olguların ele alınmasında daha geniş ufuklar açmasıdır. Böylece karşılaştırma, etkileyici bir edebiyat olarak Avrupa edebiyatını esas alan ve onun etki biçimlerini sömürgeleştirilmiş halkların edebiyatlarında izleyen Batı merkezliyetçiliğinden uzak olarak bir insani boyut kazanırken karşıtlık teorisi, doğu ve batı edebiyatlarını birleştiren insani boyutun arayışı içinde onlar arasında karşılaştırmalara izin verir.

8.2 Paralelizm Kavramı:

Paralelizm Öklid matematiğinden alınan bir kavram olup birbirini karşılamayan iki paralel çizgi arasındaki simetri ilkesine dayanır. Paralelizm (parallelism) çalışmaları karşılaştırmalı edebiyatta farklı edebiyatlara eşit bakan, bir milletin edebiyatının diğerine üstünlüğü veya bir edebiyatın başka bir milletin edebiyatına tabi olması ilkesini dikkate almayan bir çalışma olarak karşımıza çıkmıştır. Paralelizm, “yazarın iki önemli şahsiyet arasındaki benzer veya farklı avantajlarını çıkartmak amacıyla kurduğu yakınlık” olarak tanımlanmaktadır. Karşılaştırmalı edebiyatta paralelizm yazarlardan çok edebi metinlerle ilgilidir. Çünkü edebiyatların bireyselliği, ulusal ve tarihsel ayrımı nedeniyle bazılarının çekince duyduğu paralel çalışmalar aslında büyük önem taşıyan çalışmalardır. Bunun sebebi de “edebi olguların genel özelliklerini, bu olguların birbiriyle bağlı olup olmamasına bakılmaksızın tanımaya yardımcı olduğu gibi edebi olguların ulusal ve tarihsel özelliklerini tanımaya da yardımcı olur. Hiçbir ulusal edebiyatın karşılaştırmalı edebiyatın başlangıç noktası ya da merkezi olmamasını sağlamak için bu gereklidir (Gifford, 1969) Karşılaştırmalı edebiyatta paralellığın temel ilkelerini şu şekilde özetleyebiliriz:

Edebi metinleri ulusal kökenlerine bakılmaksızın ele alan küresel insani bir bakış açısına göre karşılaştırmalı çalışmalarda hareket etmek.

Karşılaştırmalı edebiyatta paralelizm, karşılaştırma için önerilen metinlerin içeriklerini inceler. Edebi eserler arasındaki benzerlikleri ve farklılıkları ortaya koyan eleştirel bir yapıya sahip olmasıyla değeri açıkça ortaya çıkar.

Karşılaştırmalı edebiyat çalışmaları, her bir edebi eserin kendine özgü olduğunu koruyan, farklı düşünce ve algılar nedeniyle bazı edebiyatlara diğerlerinden daha fazla statü kazandıran kültürel tarzların ötesine geçen karşılıklı bir çerçevede gerçekleşir. Ancak karşılaştırma, farklı dillere ait edebi metinler arasındaki birtakım karşılaştırmayı belirleme gücünü varsayar. İlk bakışta metinler farklı yönelimleri ediniyormuş gibi görünebilir fakat kültürleşme bağlamında hareket etmeye devam edeceklerdir.

Paralelizm etkileme ve etkilenme meselesinin ötesine geçerek edebi metinler arasındaki fikir ve üslup benzerliklerini ortaya çıkarmayı amaçlamaktadır. Paralelizm, iki farklı toplumun benzer bir gelişim ve kültürel sistemler aşamasına ulaşması gibi sosyal faktör, bazı edebiyat akımları farklı ülkelerde yayılabildiği için edebi faktör ve son olarak, farklı duygusal deneyimlere tepki kalıplarda insanlar arasındaki ortak özellikler anlamına gelen psikolojik faktör gibi farklı faktörlerden kaynaklanmaktadır.

8.3. Tercüme:

Tercüme, özellikle bilginin ve edebi eserlerin farklı diller arasında aktarılması sürecine önemli katkı sağlaması nedeniyle karşılaştırmalı edebiyatın önemli bir alanıdır. Eskiden beri tercüme, çeşitli milletler ve halklar arasındaki medeniyet iletişiminin bağlarının güçlendirilmesine katkıda bulunmuştur. Tercüme, edebi eserlerin yayılma sürecinde üç unsurun varlığını gerektirir: Birincisi tercüme edilecek eser, ikincisi tercüman ve üçüncüsü ise edebi eserin tercüme edileceği hedef dildir. Tercüme aynı zamanda gelen yabancı eserleri alıcı kültürden alma sürecini de gerektirir. Bu yüzden bazı eleştirmenler karşılaştırmalı edebiyat çalışmaları alanında tercümeyle daha fazla önem verilmesi çağrısında bulunmuştur (Stephen,1992). Fakat bu çerçevede temel sorular vardır, şöyle ki; tercüme orijinal dilindeki anlamı hedef dile aktarabilir midir? Tercüme, kaynak dildeki kültürel unsurları edebi eserler tercüme edilerek hedef dile aktarabilir midir? Tercümenin kalitesini ve asıl anlama bağlı kalmasını kim belirler? Bir karşılaştırmacı, bir yazarın eserlerinin belirli bir dile tercümelerini inceleyebilir ve alıcı kültürün tercüme edilen eserlerle nasıl etkileşime girdiğini izleyebilir (song, 2006: 255).

8.4. İmagoloji:

Ötekinin imajını incelemek, batıdaki araştırmacıların oldukça ilgi gösterdiği karşılaştırmalı edebiyat çalışmalarından biridir. Zira ilişki sorununa odaklanmak, karşılaştırmalı dersin düşünülmesinde neredeyse temel derdidir. Fransız araştırmacı (Madame de Staël) bu alanda öncülük yaptı. Öyle ki Fransız ve Alman halkları arasındaki karşılıklı düşmanlığın tezahürlerinin arttığı dönemde Almanya'da uzun bir süre ikamet etti (Hammüd, 2000) O dönemde Fransızların onlara dair yanlış anlama, çarpık imaj ve intibalarına şaşırdığı gibi, kültürleri ve toplumlarıyla ilgili konulardaki büyük bilgisizliklerini de fark etti (Abbüd, 1999) Ötekinin imajını incelemenin önemli şahsiyetlerinden biri (J.M. Care), (Francoic Jost), (Rane Remon), (Georges Ascoli), (Michel Cadot) ve (M.L. Dufernog)'dir. Sonuncusu, bu alanda karşılaştırmalı araştırmalarının temeli olarak kabul edilen doğuya önemli bir çalışma ayırdı. Onun çalışması roman, hikâye ve öykülerin anlatı şekline odaklanmaktadır.

Aynı zamanda doğu hayal gücünün başlangıcını iyice araştırarak 17. yüzyıl Fransız düşüncesi ve edebiyatında geliştirmektedir (Allüş, 1987: 483) Karşılaştırmalı edebiyat çalışmalarının bu alanı, aynı zamanda bir halkın edebiyatının başka bir halk ya da başka bir kültür hakkında çizdiği imajın izlenmesinde de önemli bir rol oynamaktadır (Güyyar, 1988:126) Bunun yanı sıra farklı milletler ve halklar arasındaki karşılıklı yanlış anlamaları ortaya çıkarmadaki role sahiptir. İmajın incelenmesi, halklardan birine karşı tutum veya imajın oluşmasını etkileyen birçok fikir ve duygunun yansıması olarak tanımlanmaktadır (Bacü, 1999: 146).

Ötekinin imajının incelenmesi, (sosyoloji, antropoloji, tarih, ideoloji...) gibi diğer bazı bilimlerle kesişir. Araştırmacının Arap edebiyatındaki Siyonist imajını incelenmesi örneğinde olduğu gibi bir halkın imajını başka bir halkın edebiyatındaki incelenmesi veya Şekib el-

Câbiri, Gâde es-Semmân veya Necîb Mahfûz'un edebiyatındaki batılı öteki imajını incelemesi örneğinde olduğu gibi belirli bir yazarın eserindeki bir halkın imajını incelemesi gibi imagoloji çalışmalarının çeşitli yöntemleri vardır. Ayrıca, Batı edebiyatındaki ya da belirli bir batılı yazarın eserindeki Selahaddin el-Eyyûbî'nin imajını incelemesi gibi, başka bir halkın veya halkların edebiyatındaki bir karakterin veya roman, hikâye ya da tiyatro...vb. gibi belirli bir edebi türün imajını inceleyebilir.

SONUÇ

Karşılaştırmalı edebiyat ilk olarak Fransa'da ortaya çıktı ve daha sonra Avrupa'ya ve dünyanın geri kalanına yayıldı.

Fransız ekolü, yazarların birbirlerinden etkilenmesi meselesini esas almış ve bir yazarın başka bir yazarın eserlerinden etkilendiğini gösteren delillerin gösterilme sine önem vermiş, bu da karşılaştırmalı edebiyatta metodolojik bir soruna yol açmıştır.

Karşılaştırmalı edebiyat, yayılmasının genişlemesi ve Fransız okulunun temellerinin ötesine geçmeye çalışan Doğu Avrupa'daki Slav ekolü gibi karşılaştırmalı edebiyatta yeni ekollerin ortaya çıkması sayesinde gelişti.

Amerikan Okulu'nun ortaya çıkışı, karşılaştırmalı edebiyat araştırmalarında büyük bir değişimi beraberinde getirmiş ve yazarların birbirlerinden etkilenmesi meselesine bakılmaksızın, bilim adamlarının farklı edebiyatlar arasındaki benzerlikleri ve farklılıkları göstermeye dayalı karşılaştırmalı çalışmalar yapmasının önünü açmıştır.

İmagoloji, Tercüme, Paralelizm Kavramı, Karşıtlık Teorisi gibi yeni akımların ortaya çıkmasıyla karşılaştırmalı edebiyat alanı genişledi.

KAYNAKÇA

- Abbūd. A. (1995) *Hicratü'n-Nüsus*. Dimaşk: İttihâdü'l-Küttâbi'l-Arab.
- Allüş, S. (1987) *Medârisü'l-Edebi'l- Mükâren Dirâsetü'n-Menheciyyetün* (1 b.) Beyrut: ElMerkezü's-Sekâfi el-Arabi.
- Aydın, K. (1999) *Karşılaştırmalı Edebiyat Günümüz Postmodern Bağlamda Algılanışı*. İstanbul: Birey Yayıncılık.
- Aytaç, G. (2013) *Karşılaştırmalı Edebiyat*. İstanbul: Bilimi:Say Yayınlar.
- Bacü, D. H. (1997) *el-Edebü'l-Mükâren*. (Ğ. Es-Seyid, Çev.) Dimaşk: İttihâdü'l-Küttâbi'l-Arab.
- Bassett, S. (1998) *Comparative Literature A Critical Introduction*. USA: Blackwell Publisher.
- Bermann , S. (2018, Aralık) Karşılaştırmalı Edebiyat ve Dünya Edebiyatı. *Notos İki Aylık Edebiyat Dergisi*(73), 27-37.
- Cao , S. (2013) *The Variation Theory of Comparative Literature*. London: Springer.
- Filitşer, J. (1983, Haziran) Nakdü'l-Mukârene. *Mecelletü Fusûl* , 3(3), 59-70.
- Gifford, H. (1969) *Copmarative Literature*. New York: Routledge.
- Gullien, C. (1993) *he Challenge of Comparative Literature*. (C. Franzen, Çev.) USA: Harvard University Press.
- Ğuyyar, M. (1988) *el-Edebü'l-Mükâren, Ter. Henry Ziğayp*. Beyrut: Menşürâtü 'Uveydât.
- Hammüd, M. (2000) *Mukârâbât Tatbikiyye Fi'l-Edebi'l-Mükâren*. Dimaşk: İttihâdi'l-Küttâbi'l-Arab.
- Roldan, S. (2017) Object Recognition in Mental Representations: Directions for Exploring Diagnostic Features through Visual Mental Imagery. . 8: 2-15., 8, 2-15.
- Sakallı , C. (2006) *Karşılaştırmalı Yazınbilim ve Yazınlararasılık/Sanatlararasılık Üzerine*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Song , X. (2006) *The infl uence and reception of classics in translation*. Shanghai: Shanghai Translation Press.
- Stallknecht, N. P. (1971) Comparative literature: Method and perspective. *COMPARATIVE LITERATURE*. içinde xi. Carbondale: (eds.) 1971 : Southern Illinois Press.
- Stephen, O. (1992) *Readings in Chinese literary thought*. Harvard University Press.
- Tieghem, P. V. (2017) *Mukayeseli Edebiyat*. (Y. Ş. Kılıçel, Çev.) İstanbul: Büyüyenay Yayınları.
- Wellek, R. (2009) The Crisis of Comparative Literature. D. Damrosch, & N. Melas (Dü) içinde, *The Princeton Sourcebook in Comparative Literature From the European Enlightenment to the Global Present* (s. 162-172) USA: Princeton Univer.